

Загальносвітовою тенденцією провідних архівознавчих видань світу є чітка орієнтація на професійні потреби архівістів, переважання фахової проблематики над джерелознавчими, археографічними та історичними публікаціями, першочергова увага до теоретичних досліджень. На нашу думку, при підготовці українських архівознавчих періодичних видань слід враховувати світовий досвід та більшу увагу приділяти теоретичним дослідженням.

Лілія Маренець

**УСПАДКОВАНІСТЬ ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ
НА ЄЛИСАВЕТГРАДЩИНІ НА ПОЧАТКУ ХХ ст.
(ЗА ДОКУМЕНТАМИ ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ
КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

Призначення архівних установ – збереження документів та матеріалів, які містять пам'ять про попередні епохи. Проте просте накопичення матеріалів не може вдовольняти історика-дослідника. Однією з важливих проблем історії є виявлення ліній успадкованості народу, суспільних та державних інституцій. Відомо, що важливим критерієм життєздатності історичного явища є тривалість у часі, традиційність, як показник закономірного характеру його появи та успішності існування.

Прикладом успадкованості традицій освіти для мешканців Єлисаветграда-Зінов'євська-Кірово-Кіровограда завжди була лінія навчальних закладів, започаткована Єлисаветградським земським реальним училищем, відкритим у 1870 р. за клопотанням повітового земського зібрання перед міністром народної освіти Російської імперії І. Д. Деляновим. Від цього славетного навчального закладу ведуть свій родовід аж два кіровоградські навчальні заклади – Кіровоградський національний технічний університет (у недавньому минулому – Кіровоградський інститут сільськогосподарського машинобудування) та Кіровоградський машинобудівельний коледж Кіровоградського національного технічного університету (нещодавно – Кіровоградський машинобудівельний технікум).

Між викладачами обох вищих навчальних закладів існує навіть негласне суперництво за те, який з навчальних закладів є прямим спадкоємцем традицій земського училища.

У фондах Держархіву Кіровоградської області зберігається достатньо документів для вивчення історії усіх навчальних закладів Кіровоградщини. У даному випадку документи земського училища зберігаються у фонді Ф. 60, який налічує 321 справу. Серед документів, що зберігаються у фонді:

– листування засновників та адміністрації училища з різноманітними інстанціями Російської імперії;

- документи, що стосуються внутрішнього життя навчального закладу, адміністративної, навчально-педагогічної та наукової діяльності колективу;
- фінансові документи;
- листування з поліцією про участь учнів та викладачів у революційній діяльності;
- документи учнів і батьківської ради.

Документи фонду дозволяють відслідкувати більшість аспектів життя і діяльності училища від дати його заснування до моменту його закриття.

Після встановлення більшовицької влади на території України, у тому числі й у м. Єлисаветграді, Єлисаветградське земське реальне училище в 1919 р., відповідно до «Положення про єдину трудову школу РСФРР» від 30 вересня 1918 р., ліквідували. Проте, представники педагогічного колективу, які залишилися у місті, невдовзі були знову залучені до справи викладання дисциплін у оновлених навчальних закладах міста.

З 1921 р. у приміщенні колишнього реального училища розміщувалися професійно-технічна школа, вечірні робітничі курси, згодом – індустріальний інститут та технікум сільськогосподарського машинобудування. За документами цих навчальних закладів можна відслідкувати також продовження педагогічної діяльності багатьох колишніх викладачів реального училища.

Головні документи, що стосуються цього періоду, знаходяться у фондах: Кіровоградського інституту сільськогосподарського машинобудування Міністерства освіти і науки України (Ф. Р-823, 3676 справ), технікуму Кіровоградського інституту сільськогосподарського машинобудування Міністерства науки та освіти України (Ф. Р-1803, 1206 справ), Зінов'євського вечірнього робітничого університету Наркомату важкої промисловості УСРР (Ф. Р-1801, 44 справи).

Документи фондів містять докладну інформацію про внутрішнє життя, навчальний процес, склад педагогічного і учнівського колективу, перейменування навчальних закладів у 1920–1930-х та 1940–1990-х роках.

Також у фондах збережені розпорядження міністерства та управлінь освіти СРСР та УРСР, які можуть слугувати чудовою ілюстрацією політики вищого партійного та радянського керівництва у галузі освіти. Слід зазначити, що відношення до навчання нової технічної еліти у радянського керівництва було досить серйозне.

Для єлисаветградської освіти важким випробуванням стали роки НЕПу. Система освіти фінансувалася недостатньо, і тому місцеве керівництво намагалося всіляко економити на установах, які не можна було безпосередньо перевести на господарчий розрахунок.

Так, Єлисаветградський (згодом – Зінов'євський) вечірній робітничий технікум повністю фінансувався державою, але за це довелося платити скороченим курсом навчання. Крім того, замість звичних 4–5 місячних півріччів навчальний сезон був розподілений на 3 триместри по 80–

85 навчальних днів, аби не відривати студентів від виробництва. З 1923 р. технікум отримував державний кредит, а також спромігся взяти в оренду один зі старих Єлисаветградських заводів.

Саме цей навчальний заклад з 1927 р. розташувався у будівлі колишнього реального училища. Крім того, у документах серед колективу технікуму згадуються кілька викладачів колишнього училища, зокрема Павло Ільяшевич, який розпочав педагогічну кар'єру у 1907 р. у Єлисаветградському земському реальному училищі і викладав як у технікумі, так і у Зінов'євському вечірньому робітничому інституті сільськогосподарського машинобудування, який був створений на базі технікуму. Таким чином, вже у 1920-х роках розірваний революцією історичний зв'язок почав відновлюватися революційною ж владою.

З фондів, що зберігаються у Держархіві Кіровоградської області, постає наступна картина подальшого розвитку лінії успадкованості Єлисаветградського земського реального училища:

– у 1929 р. у м. Зінов'євську був створений вечірній робітничий інститут сільськогосподарського машинобудування. Інститут розташувався у приміщенні колишнього земського реального училища. Інститут готував інженерів-спеціалістів з метало- та деревообробки для сільськогосподарського машинобудування. Загалом інститут встиг підготувати 350 фахівців. Проте 26 лютого 1933 р. Народний комісаріат важкої промисловості СРСР видав наказ про його ліквідацію;

– у 1930 р. наказом Наркомату освіти УСРР у місті було створено Зінов'євський технікум сільськогосподарського машинобудування. Спочатку технікум розміщувався разом із робітничим інститутом сільськогосподарського машинобудування в приміщенні колишнього реального училища. За 1931–1932 рр. було відкрито вечірнє відділення технікуму, також проводилися заняття на курсах підвищення кваліфікації працівників заводу «Червона Зірка». У 1933 р. до технікуму були переведені студенти робітничого інституту, що закритався згідно з наказом Наркомважпрому. Технікум пережив індустріалізацію, війну, повоєнну відбудову;

– у 1956 р. у Кіровограді було відкрито філію Харківського політехнічного інституту ім. Леніна, який з перших днів свого існування розміщувався у приміщенні Кіровоградського технікуму сільськогосподарського машинобудування. Проте, у 1967 р. філіал був перетворений у Кіровоградський інститут сільськогосподарського машинобудування.

Таким чином, можна говорити про те, що продовжувачами традицій Єлисаветградського земського реального училища є декілька кіровоградських начальних закладів. І це тільки підтверджує наявність успадкованості у діяльності освітніх установ нашого краю. Фактично в архівних документах Держархіву Кіровоградської області зафіксовані майже всі аспекти цього

процесу – від продовження лінії педагогічної діяльності до використання будівель навчальних установ дореволюційної доби.

Список використаних джерел та літератури

1. Держархів Кіровоградської обл., ф. Р-823 Кіровоградський інститут сільськогосподарського машинобудування Міністерства освіти і науки України.
2. Держархів Кіровоградської обл., ф. Р-1803 Технікум Кіровоградського інституту сільськогосподарського машинобудування Міністерства науки та освіти України.
3. Держархів Кіровоградської обл., ф. Р-1801 Зінов'євський вечірній робітничий університет Наркомату важкої промисловості УСРР.

Наталія Мурашко

ВПЛИВ БІОЛОГІЧНИХ ФАКТОРІВ НА ФІЗИЧНИЙ СТАН АРХІВНИХ ДОКУМЕНТІВ

Папір відноситься до числа органічних матеріалів і тому доволі легко руйнується під впливом фізико-механічних факторів (світла, тепла, вологості, тертя, навантажень), хімічних речовин (кислот, лугів, кисню, агресивних газів) та біологічного фактору (комахи, плісневих грибів, бактерій). Серед нагальних проблем забезпечення збереженості документів архівних установ України особливе місце займає захист їх основи від біологічного руйнування. Документи з паперовою основою, так як і більшість матеріалів, що використовуються в процесі реставрації та консервації документів, це – з'єднання, здатні піддаватися руйнівній дії біологічних шкідників. Біологічні агенти несуть постійну небезпеку швидкого, масового руйнування документів.

Дефекти паперу біологічної етіології – це часткове або повне порушення цілісності паперу біологічними агентами (мікроорганізмами, комахами, гризунами) [1]. Біоураження архівних документів обумовлені порушенням режиму їх зберігання, формування в сховищах сприятливого середовища для життєдіяльності біологічних шкідників як живих організмів. Ідентифікують пошкодження найчастіше під час візуального перегляду документа, інколи залучають спеціаліста-реставратора.

Найбільш поширеними деструкторами паперу є плісневі гриби. Їх поява пов'язана з порушенням мікроклімату в сховищі: підвищенням вологості та пониженням температури повітря. Плісневі гриби розвиваються при температурі 10–40°C та відносній вологості повітря 65–68% [2]. Гриби розвиваються зі спор, що потрапляють до архівосховищ з потоком повітря через вікна, двері, вентиляційні системи. Джерелами уражень можуть бути також вікна і стеля у місцях їх надмірного зволоження та заражені активними